

սէ Մալղըպրէօն, Եւրոպացւոց անմատ-
չելի աշխարհներն ալ կը մտնեն իրենք-
կանցնին թաթարստանի բարձրատա-
փէն, Նիկէիի ոռոգած երկրէն ալ (Ա-
փրիկէ)։ և կը յաւելու, թէ իրենց
ճարտարութեամբ շահածը՝ կը պահէ
իրենց սակաւապիտութիւնն։ Վայելուչ
հասակ մը՝ և աշխոյժ գծագրութիւն
մը սեպհական են Հայոց ազգին։

Այս աշխարհաբաղաբացի ժողովրդ-
դեան կրօնքն, կամ գոնէ Գրիգորեան-
ցը (որք գրեթէ համահաղորդ են Յու-
նաց, մինչ իրենց մէկ մասն ալ միա-
բան է Հռովմայ Եկեղեցւոյն) նոյն հին
արեւելեան եկեղեցւոյնն է, միայն թէ
չեն ընդունիր Քրիստոսի երկու բնու-
թեանց վարդապետութիւնը, կամ լաւ
ևս ըսել՝ երկու բնութեանց իրօք էու-
թիւնը կ'ընդունին, բայց իբրև միա-
ցեալ և ձուլեալ 'ի մի։ ունին ևս ա-
ռանձնական կարծիք Հաղորդութեան
վրայօր։¹ Այս հետաքննելի ժողովրդ-
դեան վրայ աւելի ընդարձակ ծանօ-
թութիւն պիտի տամք տեղագրական
հատորին մէջ։

Հայոց լեզուն և դպրութիւնն երկայն
ատեն է որ ուշիւ քննութեան նիւթ մը
եղած է մեր ամէն տեղի արեւելագի-
տաց։ Իսկ վենետիկոյ Սուրբ Ղազարու
Մխիթարեանց համար, կրնանք ըսել
թէ ազգային պաշտօն (կրօնք) մը դար-
ձած է։² Տասն և չորս դար է որ այդ
լեզուն և դպրութիւնն յառաջ բերած
են ամենայն տեսակ ինքնագիր գրու-
թեանց անընդհատ շարք մը։... Բայ
'ի բազմաթիւ հնդկագերմանիկ (բա-
ռից) արմատներէ, հայերէն լեզուն
ունի նաև վերաբերութիւն Սիպերիոյ
Ֆին բարբառոյն և ուրիշ հիւսիսային
Ասիոյ լեզուաց հետ։ Իսկ Եւրոպիոյ հիւ-
սիսային լեզուաց հետ՝ հայերէնն ասով
միայն նման է, որ յօդն (գլմորոշն)
բառերուն ետևը կը դրուի։ Սեռից զա-
նազանութիւն չունի, և տասն հոլով

ունին բառերը։ Բաղաձայններու յա-
ճախութեան պատճառաւ քիչ մը խըւ-
տալուր է այս լեզուն։

Ըստ շարադասութեան՝ յունականին
նման է, բայց դաւառական զանազա-
նութիւններ չունի։ Բայց շատ տարբեր
է հին լեզուէն կամ գրաբառէն, որ հին
գրեանց մէջ կը գտնուի և կը համա-
րուի մարած լեզու մը։ Հիմակուան
հայերէնն (ըստ ոճոյն) աւելի մօտ է
թուրք կամ պարսիկ լեզուաց, որք գոնէ
շատ դարձուածներ տուած են անոր։¹

1. Հեղինակս իր տուած տեղեկութեանց ազ-
բիւրներն ալ կը յիշէ ծանօթութեանց մէջ, զոր
մեր ազգասէր հետաքննի բանագիտաց ալ հաճելի
կարծեալ յիշմբ հոս գլխաւորները, որոց թե-
րևս կէսն ծանօթ կէսն անծանօթ ըլլան, և ոմանք
պիտանի ալ իրենց։ Ritter, Erdkunde ecc. t. VII
514-645. — Szaferzik, t. I. 29-338. — Saint-
Martin, Mémoires historiques et géographiques
sur l'Arménie (1812. 2 vol.) — Arsanof, Histoire
d'Arménie (1827 en russe) — J. Potocki, Ori-
gines arméniennes (dans son Voyage. t. I. 259-
275). — Parrot, Reise zum Ararat (Ուղեորու-
թիւն 'ի Հայս) — Oldekop, Der Russische Mer-
kur t. II. 73, և այլն (Համառոտութիւն Հայ պատ-
մութեան) — Malte-Brun (Ընդհանուր աշխար-
հագրութիւն) — Berghaus, Die Worker. t. II.
285-7 (Նկարագիր ազգաց պատկերօք հանդերձ) —
Bodenstedt. t. I. 365-388. — Koch, Die Kau-
kasischen Laender und Armenien (1855) 152-
156: — Քանի մ' ուրիշ հեղինակներէ զատ կը
յիշէ նաև Աբիխ (Abich) գերմանացի երկրագէտ
ուսումնականը, որ 1859ին մասնաւոր քննութիւն-
ներ ըրաւ Հայաստանի երկրաբանական կազմու-
թեան վրայօք, և կարճ ծանօթութեամբ մը իմա-
ցուց զայն Բեդերման (Petermann) աշխարհա-
գրին օրագրութեան մէջ, որ կը հրատարակուի 'ի
Կոթա, և կ'անուանի Mittheilungen. 1860ին հա-
տորին մէջ, երես 275:

Սոփոկէս ասէ. Մի է Աստուած՝ որ արար
զերկինս և զայնաճիգս երկրի, և զծով և զփա-
կանս հողոնց. և մէք մոլորեալ՝ պատկերս ան-
շունչս նկարեցաք 'ի նիւթս յայլ և այլս, և ըն-
ծայս տուաք և երկրպագութիւնս՝ թէ ուղիղ է։

Ոսկիփորիկ

1. Վննուն ծանօթ չեն այդ կարծիքներդ։

2. Շնորհակալ եմք. արդարեւ յետ կրօնից մեր
ամենէն սիրելի պարապմունքն է մեր նախնեաց լե-
զուն, և ինչ որ անոր կը պատշաճի։